

УДК 342.727-047.645-048.23

Денис РОЖКОВ

*здобувач вищої освіти факультету гуманітарних технологій,
освітня програма «Політична філософія»,
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна*

РЕГУЛЮВАННЯ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ: РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА У ПРАВОВІЙ І СУСПІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

Статтю присвячено аналізу підходів до реалізації свободи слова у контексті сучасних інформаційних і політичних викликів і загроз. У зв'язку з цим постає необхідність розроблення нових правових рамок для реалізації / обмеження свободи слова у медіа. Акцентовано увагу на процесах, моделях і практиках правового регулювання інформаційного простору. Зазначається, що, на противагу європейським практикам, у США правове регулювання цифрових платформ перебуває у стані глибокої концептуальної суперечності. Показано, що Україна, паралельно із застосуванням надзвичайних заходів у сфері інформаційної безпеки в умовах воєнного стану, проводить структурну реформу медійного законодавства, спрямовану на його гармонізацію з європейськими стандартами. Створення такої пропорційної системи регулювання, яка водночас гарантує національну безпеку і дотримання європейських стандартів свободи вираження поглядів, відображає зрілу модель демократичної держави, здатної поєднати етос безпеки з етосом прав людини у спільному нормативному полі

Ключові слова: *інформаційний шум, мова ворожнечі, цифровий простір, медіа, цифрові послуги, дезінформація, шкідливий контент, цифрові платформи*

Аналіз філософсько-політичних та етичних викликів, спричинених інформаційним шумом, неминуче приводить до питання про практичні відповіді. Сучасні держави та міжнародні об'єднання опинилися перед необхідністю розробити нові правові рамки для регулювання цифрового простору, який загрожує демократичним інститутам. Цей процес відбувається нерівномірно і породжує різні, часто конфліктні моделі регулювання.

Європейський Союз обрав підхід, який ґрунтується не на контролі змісту, а на регулюванні процесів, що формують інформаційний простір. Усвідомлюючи небезпеку перетворення на «міністерство правди», філософія Акту про цифрові послуги (Digital Services Act, DSA) спрямована не на визначення того, що є істинним чи хибним, а на підвищення відповідальності платформ за власні алгоритмічні системи [1]. Такий підхід є відповіддю на дилему, описану раніше – він зосереджується на структурі та дизайні цифрового середовища, а не на змісті окремих висловлювань. DSA набув чинності 17 лютого 2024 року, він впровадив асиметричні зобов'язання, покладаючи найсуворіші вимоги на дуже великі онлайн-платформи, які охоплюють понад 45 мільйонів користувачів у межах ЄС. Ці компанії, зокрема Meta чи Google, мають щороку здійснювати аудит системних ризиків, оцінюючи, як їхні алгоритми впливають на поширення дезінформації, які загрози створюють для демократичних процесів, виборів і фундаментальних прав, включно зі свободою висловлювання.

Одним із ключових елементів DSA є розмежування між незаконним і шкідливим контентом. Незаконні матеріали, такі як терористичні або екстремістські заклики, підлягають обов'язковому та оперативному видаленню відповідно до національного законодавства. Водночас шкідливий, але формально законний контент, зокрема дезінформація, не забороняється, а підпадає під механізми прозорості та зниження ризиків, що дозволяють зменшити його вплив без обмеження свободи слова [1].

Особливу увагу приділено захисту користувачів. DSA прямо забороняє загальний моніторинг контенту, водночас гарантує кожному право оскаржувати рішення платформи про модерацію, у тому числі шляхом позасудового врегулювання спорів [1]. Це створює механізм балансу між правом на самовираження та правом на справедливий цифровий процес.

Важливим інноваційним інструментом стала «База даних прозорості DSA» (DSA Transparency Database). У ній платформи зобов'язані публікувати детальні звіти про всі випадки модерації, пояснюючи причини видалення або приховування контенту [1]. Такий рівень відкритості забезпечує незалежний громадський та науковий аудит рішень платформ. Крім того, користувачі отримали право відключати персоналізовані алгоритми рекомендацій, що зміцнює їхню автономію в управлінні власним інформаційним простором.

Уже на початку 2024–2025 років Європейська Комісія ініціювала перші формальні розслідування, зокрема проти TikTok, через можливі порушення, пов'язані із захистом неповнолітніх і ризиками впливу на виборчі процеси.

Паралельно держави-члени, як-от Румунія (Закон № 50 від 18 березня 2024 р.), почали впроваджувати норми DSA у національне законодавство [2].

У ширшій перспективі дія DSA породила явище, відоме як «ефект Брюсселя» – ситуацію, коли європейські регуляторні стандарти фактично перетворюються на глобальні норми [3, с. 138]. Оскільки міжнародним корпораціям простіше застосовувати єдині правила для всіх ринків, аніж створювати різні стандарти для кожної країни, європейська модель цифрового регулювання поширюється за межі ЄС. Таким чином, Європейський Союз не лише захищає своїх громадян від зловживань цифрових платформ, а й експортує етичні принципи прозорості, відповідальності та поваги до прав людини, формуючи нову глобальну культуру цифрової демократії.

Перейдемо від ЄС до США. Тут модель регулювання цифрових платформ історично спиралася на два базові принципи: майже необмежений захист свободи слова, гарантований Першою поправкою до Конституції США, та широкий імунітет для онлайн-посередників, закріплений у Статті 230 Закону про порядність у комунікаціях (Communications Decency Act, 1996) [4]. Проте обидва ці принципи сьогодні перебувають у стані глибокої кризи, що породжує своєрідну «чорну діру підзвітності», у якій великі платформи отримують безпрецедентну владу без належних правових зобов'язань.

Стаття 230 надає цифровим платформам імунітет від відповідальності за контент, опублікований їхніми користувачами [5, с. 22]. Ця норма, відома як «положення доброго самаритянина», мала на меті стимулювати компанії до саморегулювання: до видалення шкідливих матеріалів без ризику бути притягнутими до відповідальності як «видавці». Іншими словами, платформи розглядалися як нейтральні посередники, а не як редактори контенту.

Ситуація докорінно змінилася після справи *Gonzalez v. Google*, яка поставила під сумнів обсяг імунітету, наданого Статтею 230 [6]. Позивачі = родини жертв терактів ІДІЛ = звинуватили YouTube у тому, що його алгоритми рекомендацій сприяли поширенню пропагандистських відео терористичної організації, фактично допомагаючи їй у вербуванні нових учасників. Ключове правове питання полягало в тому, чи поширюється захист Статті 230 лише на пасивний хостинг, чи також на активне алгоритмічне посилення контенту, тобто на рекомендації, що формуються системою. Це судове протистояння вперше чітко окреслило філософську дилему «мовлення проти поведінки»: чи є діяльність алгоритмів формою «мовлення» (яку

захищає Перша поправка), чи «поведінкою» (яку можна регулювати державою як технічну операцію).

У травні 2023 року Верховний Суд США уникнув вирішення питання по суті, висловивши занепокоєння, що перегляд Статті 230 може «зруйнувати інтернет», створивши прецедент для нескінченних судових позовів проти будь-яких платформ, які застосовують алгоритмічне ранжування чи рекомендації. Унаслідок цього чинна інтерпретація імунітету залишилася незмінною – великі технологічні компанії зберегли де-факто захист навіть щодо алгоритмічної модерації та посилення контенту. В результаті, американська правова система опинилася в ситуації, що платформи одночасно визнаються приватними компаніями, які мають право на свободу слова, і посередниками, звільненими від відповідальності за наслідки своїх алгоритмів.

Американська система правового регулювання цифрових платформ опинилася у стані глибокої концептуальної суперечності, що проявилася у справі *NetChoice v. Paxton* [7]. Якщо попередні прецеденти – зокрема *Gonzalez v. Google* – стосувалися питання відповідальності платформ за алгоритмічне посилення контенту, то у цьому випадку центральною стала проблема державного втручання у модерацію контенту.

Штати Техас і Флорида, реагуючи на звинувачення в упередженості платформ, ухвалили закони, які забороняли компаніям модерувати контент за ідеологічною ознакою, звинувачуючи їх у «цензурі консервативних поглядів» [7].

Аргументація штатів Техасу полягала в тому, що платформи не є редакторами, а радше виступають як загальні носії – подібно до телефонних компаній чи пошти, які лише забезпечують інфраструктуру комунікації. Відповідно, вони не мають права «дискримінувати» користувачів через їхні політичні чи ідеологічні переконання. Їхня діяльність розглядається як поведінка, яку держава може регулювати в інтересах публічності та недискримінації.

Аргументація платформ будувала аргументацію до представників великих компаній, таких як Meta та Google, що модерація контенту є формою редакційної діяльності. Вибір, що показувати, а що приховувати у стрічці новин, є вираженням власної експресивної позиції платформи – тобто форми мовлення, захищеної Першою поправкою до Конституції США. У 2024 році Верховний Суд США підтримав аргументацію платформ, визнавши, що їхня кураторська та алгоритмічна діяльність – включно з формуванням персоналізованих стрічок – є формою захищеного експресивного мовлення. Суд фактично прирівняв діяльність платформ до редакційної роботи медіа,

підтвердивши, що держава не може втручатися у процеси модерації без порушення принципів свободи слова.

Таким чином, у Сполучених Штатах склався глибокий нормативний парадокс. У справі *Gonzalez v. Google* суди зберегли за платформами імунітет від відповідальності за наслідки їхніх алгоритмів (відповідно до Статті 230), визнаючи їх «нейтральними посередниками». Водночас, у справі *NetChoice v. Raxton* ті самі алгоритми отримали конституційний захист як форма «редакційного мовлення».

Результатом стала подвійна правова перевага, цифрові гіганти мають права видавця, який вільно обирає, що показувати користувачам, але водночас користуються імунітетом посередника, який не несе відповідальності за поширений контент. Ця конструкція створює зону корпоративної автономії, де платформи фактично оперують як наднаціональні суб'єкти влади без ефективного громадського чи державного контролю.

І наостанок, перейдемо до української правової практики у сфері свободи слова. Вона має винятковий характер, оскільки формується в умовах подвійного тиску: з одного боку – екзистенційної загрози від гібридної та повномасштабної війни з російською федерацією, з іншого – курсу на європейську інтеграцію, що вимагає узгодження національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу.

Для України феномени інформаційного шуму, дезінформації та пропаганди не є типовими побічними наслідками цифрової епохи, як у більшості демократичних держав. Вони виступають як інструменти агресії, спрямовані на підрив політичної стабільності, деморалізацію суспільства та руйнування довіри до інститутів держави. Відповіддю на ці виклики стала комбінована модель інформаційної безпеки, що поєднує «жорсткі» заходи протидії (санкції, блокування, обмеження діяльності ворожих медіа) з «м'якими» інструментами впливу (медіаосвіта, стратегічні комунікації, розвиток критичного мислення).

Одним із найпоказовіших прикладів цієї стратегії стало рішення Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) у лютому 2021 року про застосування санкцій проти народного депутата Тараса Козака та блокування трьох телеканалів, пов'язаних із Віктором Медведчуком («112 Україна», NewsOne і ZIK) [8]. Цей крок викликав жваві дебати в експертному середовищі щодо його відповідності принципам верховенства права. Представники Ради Європи та українські правозахисники зауважували, що використання санкційного механізму, призначеного для зовнішньополітичних загроз, проти громадян України та зареєстрованих

юридичних осіб без судового рішення створює небезпечний прецедент позасудового обмеження свободи слова [9]. Такі дії розцінювалися як правове розширення інструментів національної безпеки за межі їх первинного призначення.

З точки зору державної політики, це рішення мало раціональне безпекове підґрунтя. Прихильники такого підходу стверджували, що звичайні правові процедури, наприклад позбавлення ліцензії через Національну раду з питань телебачення і радіомовлення, були б надто повільними та неефективними у протистоянні з медіа-структурами, які фактично виконували функцію інформаційної зброї агресора. Секретар РНБО Олексій Данілов наголосив, що ситуація стосується не стільки свободи слова, скільки «інформаційного тероризму проти нашої країни» в межах гібридної агресії, і держава не може цього допустити [10]. Резюмуючи, блокування каналів розглядається не як обмеження свободи слова, а як акт самозахисту держави в умовах гібридної війни.

Україна, паралельно із застосуванням надзвичайних заходів у сфері інформаційної безпеки, проводить структурну реформу медійного законодавства, спрямовану на його гармонізацію з європейськими стандартами. Важливим кроком у цьому процесі стало ухвалення у 2023 році нового Закону України «Про медіа» [11,12], який став частиною виконання зобов'язань країни на шляху до членства в Європейському Союзі.

Основна мета цього закону полягає у наближенні українського правового поля до Директиви ЄС про аудіовізуальні медіа-послуги (Audiovisual Media Services Directive, AVMSD) та частковому відображенні принципів, закладених у DSA [13]. Закон запроваджує єдину нормативну рамку для всіх типів медіа, інтегруючи у правове поле нові форми комунікації, які раніше залишалися поза регулюванням [14].

Уперше закон визнає такі категорії, як «онлайн-медіа» (зокрема новинні портали), які можуть добровільно зареєструватися для отримання юридичного статусу журналістського суб'єкта, і також з цим визначено провайдерів аудіовізуальних сервісів і частково – контент-мейкерів та блогерів, діяльність яких підпадає під певні норми публічної відповідальності [11]. Таким чином, створюється єдина правова екосистема, де традиційні та цифрові медіа підпорядковуються спільним правилам.

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення отримала розширені повноваження щодо реагування на випадки дезінформації та інформаційних атак [11]. Зокрема, регулятор уповноважений взаємодіяти з міжнародними платформами (Meta, Google тощо) для усунення некоректної інформації про Україну та обмеження

поширення пропагандистського контенту. Такий механізм наближає українську модель до європейської – він орієнтований на прозорі процедури та співрегулювання, а не на прямі заборони.

Українська держава нині перебуває у стані правового дуалізму, який зумовлений необхідністю одночасно діяти у двох протилежних правових логіках. З одного боку, держава застосовує екстраординарний режим «жорсткої сили», використовуючи санкційні механізми Ради національної безпеки і оборони, продиктовані логікою виживання у гібридній війні. З іншого – впроваджує ліберальний, процедурний режим «м'якої сили», закріплений у Законі «Про медіа», що відповідає стратегічному курсу на європейську інтеграцію та дотримання демократичних стандартів.

Подолання цього дуалізму потребує гнучкішої методологічної основи, здатної поєднати безпекову необхідність із принципами верховенства права. Одним із таких підходів може слугувати концептуальна рамка Ради Європи, яка пропонує градуйовану систему оцінювання шкідливого мовлення. Її сутність полягає не у бінарному поділі («дозволити» чи «заборонити»), а у визначенні ступеня суспільної небезпеки мовних практик і відповідних заходів реагування.

Рекомендації Ради Європи пропонують три рівні регулювання мови ворожнечі [15]. Незаконна мова ворожнечі, що підпадає під кримінальну відповідальність – найнебезпечніші форми, які потребують суворого державного втручання. Мова ворожнечі, що тягне цивільну або адміністративну відповідальність – менш тяжкі випадки, які врегульовуються у межах цивільного чи адміністративного права. Мова, що не є незаконною, але викликає суспільне занепокоєння – сфера, де ефективнішими є неправові засоби впливу: контрнаративи, освітні програми, розвиток медіаграмотності та публічних дискусій [15].

Запровадження цього триступеневого підходу дало б змогу Україні вийти за межі спрощеної логіки «цензури» та «повної свободи», створивши пропорційну систему регулювання, яка водночас гарантує національну безпеку і дотримання європейських стандартів свободи вираження поглядів. Такий підхід відображає зрілу модель демократичної держави, здатної поєднати етос безпеки з етосом прав людини у спільному нормативному полі.

Список використаних джерел

1. Digital Services Act starts applying to all online platforms in the EU , 2024 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_24_881/IP_24_881_EN.pdf

2. Romania: Law No. 50/2024 implementing the Digital Services Act (DSA) and designating Romanian competent authorities and coordinator. <https://digitalpolicyalert.org/change/9775-romania-implementation-of-digital-services-act-dsa>
3. Anya Schiffrin, Bojana Kostic, Iva Nenadic, Julia Haas, Natali Helberger, and Max van Drunen 2025 https://www.osce.org/files/f/documents/e/3/598525_1.pdf
4. "Communications Decency Act of 1996". <https://www.congress.gov/104/statute/STATUTE-110/STATUTE-110-Pg56.pdf>
5. Rosenberg, Owen, "THE LEGACY OF SECTION 230: CASE HISTORY AND LEGAL PERSPECTIVE ON FREE SPEECH REGULATION IN THE DIGITAL AGE" (2024). Electronic Theses and Dissertations. 3680. <https://digitalcommons.memphis.edu/etd/3680>
6. SUPREME COURT OF THE UNITED STATES No. 21–1333 REYNALDO GONZALEZ, ET AL., PETITIONERS v. GOOGLE LLC https://www.supremecourt.gov/opinions/22pdf/21-1333_6j7a.pdf
7. "NetChoice, LLC v. Paxton." Oyez, www.oyez.org/cases/2023/22-555
8. Радіо Свобода. Незалежність Нацради і блокування сайтів: експерти оцінили загрози свободі слова у законі «Про медіа» // Радіо Свобода, 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-media-plyusy-minusy-zahrozy-eksperty/32219915.html>
9. Interfax-Ukraine. Ukraine's union of journalists calls extrajudicial measures against Medvedchuk's channels as dangerous precedent, but supports govt right to protect info space – statement // Interfax, 2021. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/general/722248.html>
10. Рада нацбезпеки і оборони України. Oleksiy Danilov: Russia uses information terrorism against Ukraine, which is part of hybrid aggression // Офіційний веб-сайт РНБО, 03.02.2021. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/en/Diialnist/4804.html>
11. ГО «Жінки в медіа». “Боротьба з дезінформацією — наша щоденна битва”. Інтерв’ю з головою Нацради Ольгою Герасим’юк (01.04.2024) // wim.org.ua. URL: <https://wim.org.ua/stories/borotba-z-dezinformatsiieiu-nasha-shchodenna-bytva-interv-iu-z-holovoiiu-natsrady-olhoiu-herasym-iuk/>
12. ЦЕДЕМ. Експерти Ради Європи оцінили Закон України “Про медіа” // Центр демократії та верховенства права, 10.03.2023. URL: <https://cedem.org.ua/news/rada-yevropy-zakon-pro-media/>
13. Council of the European Union. Digital Services Act (Explainer) – Consilium Europa. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/digital-services-act/>
14. Freedom House. Freedom on the Net 2023: Ukraine (Country Report) – FreedomHouse.org. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-net/2023>
15. Council of Europe. Combating Hate Speech – Key topics of Recommendation CM/Rec(2022)16 (Leaflet, Nov. 2022). URL: <https://rm.coe.int/leaflet-combating-hate-speech-en-november-2022/1680a923f5>

Denis ROZHKOV

*student of the Faculty of Humanities and Technologies,
educational programme "Political Philosophy",
Cherkasy State Technological University
Cherkasy, Ukraine*

**REGULATION OF THE MODERN INFORMATION SPACE:
IMPLEMENTATION AND LIMITATION OF FREEDOM OF SPEECH
IN LEGAL AND SOCIAL PRACTICE**

The article is devoted to the analysis of approaches to the implementation of freedom of speech in the context of modern information and political challenges and threats. In this regard, there is a need to develop a new legal framework for the implementation / restriction of freedom of speech in the media. The focus is on the processes, models and practices of legal regulation of the information space. It is noted that, in contrast to European practices, in the USA the legal regulation of digital platforms is in a state of deep conceptual contradiction. It is shown that Ukraine, in parallel with the application of emergency measures in the field of information security under martial law, is carrying out a structural reform of media legislation aimed at its harmonization with European standards. The creation of such a proportional regulatory system, which at the same time guarantees national security and compliance with European standards of freedom of expression, reflects a mature model of a democratic state capable of combining the ethos of security with the ethos of human rights in a common regulatory field.

Keywords: *information noise, hate speech, digital space, media, digital services, disinformation, harmful content, digital platforms*